

Резюме

Малишева Ю. В. Проблема ефективності застосування санкцій Ради Безпеки ООН до країн-порушників режиму нерозповсюдження ядерної зброї.

Стаття присвячена дослідженню ефективності санкцій Ради Безпеки, введених на підставі глави VII Статуту ООН, до Ірану та КНДР у зв'язку з порушенням режиму нерозповсюдження ядерної зброї. Розглянуті правові аспекти застосування санкцій до країн-порушниць режиму нерозповсюдження. Особливу увагу зосереджено на визначенні критеріїв ефективності примусових заходів. Проаналізовано запроваджені щодо Ірану та КНДР санкції та причини їх недостатньої результативності. На підставі проведеного дослідження автором пропонуються заходи для удосконалення санкцій Ради Безпеки ООН.

Ключові слова: примусові заходи, санкції Ради Безпеки ООН, режим нерозповсюдження ядерної зброї, ефективність санкцій.

Резюме

Мальшева Ю. В. Проблема эффективности применения санкций Совета Безопасности ООН к странам-нарушителям режима нераспространения ядерного оружия.

Статья посвящена исследованию эффективности санкций Совета Безопасности, введенных на основании главы VII Устава ООН в отношении Ирана и КНДР в связи с нарушением режима нераспространения ядерного оружия. Рассмотрены правовые аспекты применения санкций к странам-нарушителям режима нераспространения. Особенное внимание уделено критериям эффективности принудительных мер. Проанализированы действующие в отношении Ирана и КНДР санкции и причины их недостаточной результативности. С учетом проведенного исследования автором предлагаются пути усовершенствования санкций Совета Безопасности ООН.

Ключевые слова: принудительные меры, санкции Совета Безопасности ООН, режим нераспространения ядерного оружия, эффективность санкций.

Summary

Malysheva Y. The problem of effectiveness of the application of UN Security Council sanctions against the countries violators of nuclear non-proliferation regime.

The article is devoted to the investigation of the effectiveness of Security Council sanctions imposed under Chapter VII of the UN Charter against Iran and North Korea in consequence of the violating of the nuclear nonproliferation regime. Legal aspects of the application of sanctions against countries violators of the nonproliferation regime have been considered. Particular attention was paid to the efficiency criteria of enforcement measures. The actual sanctions applied to Iran and North Korea and the reasons of their unproductiveness were analyzed. Considering the results of the study the author suggests ways of improvement of the UN Security Council sanctions.

Key words: enforcement measures, UN Security Council sanctions, nuclear nonproliferation regime, effectiveness of sanctions.

Отримано 20.11.2013

УДК 341.4; 341.44; 341.48/49; 341.42

Я. В. ОХОТА

Яніна Валеріївна Охота, здобувач Українського державного університету фінансів та міжнародної торгівлі

ВИЗНАЧЕННЯ «ЖОРСТОКОГО ПОВОДЖЕННЯ»

Абсолютна заборона катувань і нелюдського або такого, що принижує людську гідність, поводження або покарання, тягне за собою необхідність боротьби з безкарністю тоді, коли ця заборона порушується¹. Сучасний розвиток загальносвітової спільноти пов'язаний з дотриманням прав людини та виконанням державами вимог щодо не унеможливлення порушень у цій царині. Проблема безкарності викликає занепокоєння через велику кількість скарг, які отримують в останній час міжнародні правозахисні структури, де йдеться про випадки, коли держави не притягують належним чином до відповідальності осіб, які вдаються до «жорстокого поводження». Серед багатьох тисяч звернень, які щорічно надходять на адресу Європейського суду з прав людини, велика кількість – це скарги на порушення ст. 3 Конвенції, що свідчить про досить поширену практику застосування жорстокого поводження у сучасному світі, незважаючи на його абсолютну заборону.

Стаття 3 Європейської Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод встановлює, що жодна людина не може зазнавати катувань чи нелюдського або такого, що принижує її гідність, поводження або покарання². Даний імператив охороняє одну із основних цінностей демократичного суспільства та встановлює безумовну заборону катувань, нелюдського чи такого, що принижує гідність, поводження й покарання, або «жорстокого поводження». Проте, передбачаючи заборону такого поводження, Конвенція та інші

європейські інструменти не містять визначень понять, використаних у ст. 3 Конвенції, та «жорстокого поводження» взагалі. На проблему відсутності юридичного визначення поняття «жорстоке поводження» неодноразово вказували як вітчизняні, так і закордонні фахівці.

Втім, відповідь на це запитання виникає сама собою на основі здорового глузду та сучасного розуміння цих слів. Саме на цій основі пересічна особа побачить у певних діях акт катування або ж припустить, що певне поводження є нелюдським або таким, що принижує гідність, а відтак, недопустимим. Таким чином, слід керуватися духом і загальним значенням поняття жорстокого поводження³.

Жорстоке поводження – це комплексне поняття, яке розкривається через визначення характеристик його складових понять: катувань, нелюдського або такого, що принижує гідність, поводження чи покарання. Незважаючи на досить слабку термінологію, зазначені поняття, які спільно іменуються терміном «жорстоке поводження», можуть бути тлумаченні змістовно і практично за допомогою великої кількості діючих міжнародних документів і багатої судової практики про заборону такого поводження. Жорстоке поводження ніколи не можна розглядати як абстрактний акт, що здійснюється поза конкретним контекстом. Під час його оцінки потрібно брати до уваги необхідність поважати людину, включаючи її психологічну, етичну і фізичну недоторканість, враховуючи всі обставини справи.

Як зазначає Ф. Буше-Сольньє, автор «Практичного словника гуманітарного права», жорстоке поводження – це правова категорія, «яка є ширшою, ніж тортури та жорстоке нелюдське та принижуюче гідність поводження»⁴. За поняттям «жорстоке поводження» не стоїть якесь однотипне явище. Воно містить у собі оціночний момент – на основі певних ознак можна характеризувати поводження як жорстоке або ні.

При цьому можна виділити «певну шкалу за ознакою серйозності, у вищій точці якої розташовані катування, а в нижчій – ставлення що принижує гідність. Усі позиції на цій шкалі є незаконними і порушують міжнародні юридичні та політичні зобов'язання»⁵.

Звернемо увагу, що для визначення «жорстокого поводження» необхідно окреслити його конкретні характеристики, оскільки було б важко за відсутності спеціальних критеріїв боротися з таким поводженням або ефективно запроваджувати на практиці заборону катувань та нелюдського і такого, що принижує гідність, поводження або покарання. Зазначені критерії розробляються у практиці Страсбурзького суду, а також у юриспруденції інших міжнародних правозахисних механізмів⁶.

Насамперед під жорстоким поводженням слід розуміти певну тяжкість фізичного болю або душевних страждань. Під час застосування катувань їхній рівень дуже високий, оскільки катування є однією з найбільш тяжких форм жорстокого поводження. Катування – це навмисне завдання сильного болю і страждань з метою одержання інформації, застосовуючи покарання або погрози⁷. Поняття «катування» містить в собі такі складові елементи, як: завдання особі сильного фізичного болю або страждань; навмисне завдання сильного болю або страждань; прагнення до певної мети під час завдання сильного фізичного болю або страждань, а саме – одержання інформації, примушення до зізнання, приниження тощо; катування здійснюють агенти держави чи особи, які діють за їх вказівками, з їх відома або мовчазної згоди. Таким чином, при застосуванні катувань біль або страждання завдаються за допомогою спеціальних методів або через створення конкретних обставин⁸. При цьому такі дії можуть бути вчинені в одному і тому ж місці, чинитися представниками однієї й тієї ж поліцейської чи військової влади, або жертви можуть належати до однієї й тієї ж політичної групи. Також ці дії можуть бути вчинені в кількох місцях, або чинитися різними владами, або потерпілими можуть бути особи різних політичних поглядів⁹.

Як приклад, можна звернутися до Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Аккоч проти Туреччини», де Суд до акту катувань відносить застосування електричного шоку, гарячої або холодної води до жертви, удари по голові і загрози розправитися з дітьми. При цьому останні ілюструють душевні страждання, які розцінені судом як рівнозначні або такі, які можуть сприяти катуванням¹⁰. Крім того, згідно з рішенням Суду у справі «Ілашку та інші проти Молдови та Росії», катуваннями визнано погані умови і жорстокий режим тримання у в'язниці, які застосовувались з метою покарання потерпілих¹¹.

Також є дуже високим рівень фізичного болю або душевних страждань під час застосування до особи нелюдського або такого, що принижує гідність, покарання. Але слід пам'ятати, спираючись на практику Європейського суду з прав людини, що Суд не завжди розрізняє поняття «поводження» і «покарання». І хоча це дві різні категорії, але у багатьох обставинах, зокрема в умовах в'язниці, «покарання» розуміє під собою або включає у себе також і поводження. Для того, щоб кваліфікувати покарання як нелюдське у розумінні ст. 3 Конвенції, воно має викликати страждання особливого рівня; таке покарання підпадає під дію цієї статті, коли воно має на увазі певне насильство. При «нелюдському покаранні» слід мати на увазі не лише фізичні страждання, а й душевну пригніченість від чекання покарання в тих випадках, коли його виконання затримується¹². При принижуючому гідність покаранні, приниження й пригнічення, які його супроводжують, набувають особливого рівня, за способами виконання та інтенсивністю страждань особи, ніж є при звичайному характері приниження, яке вона відчуває та переносить після звичайного покарання¹³. Мета такого покарання – викликати у жертви почуття страху, пригніченості та неповноцінності. При цьому тілесне покарання може бути несумісним з фізичною недоторканністю і гідністю особи, які захищаються ст. 3 Конвенції.

У випадку нелюдського і такого, що принижує гідність, поводження тяжкість та інтенсивність болю або душевних страждань також є значним, але меншим, аніж коли йдеться про катування або нелюдське чи таке, що принижує гідність покарання¹⁴. У даному випадку рівень тяжкості може бути визначений болем і стражданнями, завданими через застосування фізичної сили (удар кийком по обличчю), прямої необхідності у якому

через поведінку потерпілого не було¹⁵; через відсутність відповідного медичного догляду за особами, позбавленими волі¹⁶. Ілюстрацією поведження, що принижує гідність, яке завдало певних душевних страждань і підпадає під дію ст. 3 Конвенції, може слугувати Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Валасінас проти Литви», де затриманого чоловіка примусили роздягнутися догола, незважаючи на присутність працівників – жінок¹⁷.

Звертаємо увагу: навіть з цього не повного переліку вбачається, що крім чинника тяжкості страждань існують інші ключові характеристики, за допомогою яких є можливість розрізняти елементи заборони жорстокого поведження та охарактеризувати зазначене поняття.

Стосовно катувань, то до них належать такі характеристики, як свідоме завдання фізичного або душевного болю або страждань з метою отримання зізнання чи інформації від конкретних осіб, її покарання або залякування, або ж з будь-якої іншої причини, що ґрунтується на дискримінації¹⁸. Ці елементи є основними складовими визначення катувань, закріпленого у ст. 1 Конвенції ООН проти катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поведження та покарання.

Нелюдське або таке, що принижує гідність, – це терміни, які позначають різноманітні види практики, у тому числі фізичні та психологічні знущання, утримання у темній камері, відмова затриманому у основних потребах та інші форми знущання. Визначена терміном «нелюдське» складова заборони жорстокого поведження вказує на нецивілізований характер фізичних або душевних страждань, які тягне за собою відповідне поведження¹⁹. А елемент, визначений словами «таке, що принижує гідність», стосується дуже конкретних почуттів, пов'язаних з принижуючим і образливим ефектом жорстокого поведження²⁰. На відміну від катувань, намір завдати страждання не є обов'язковим для порушення аспектів заборони, які пов'язані з поняттями «нелюдське» та таке, що «принижує гідність».

Згідно з приміткою до принципу 6 «Зводу принципів захисту всіх осіб, що підлягають затриманню або ув'язненню в будь-якій формі», термін «жорстокі, нелюдські чи такі, що принижують гідність, види поведження або покарання» повинен тлумачитися таким чином, щоб забезпечити, за можливості, найбільш широкий захист проти зловживань фізичного або психологічного характеру, включаючи утримання затриманої чи ув'язненої особи в умовах, які позбавляють її, тимчасово або постійно, будь-якого із її природних почуттів: зору, слуху, просторової або часткової орієнтації, та які можуть викликати стрес, почуття жаху чи неспокою, здатні принизити або образити її, зломити її фізичний чи моральний опір²¹.

Разом із тим, слід пам'ятати, що не всі спірні й неприємні моменти жорстокого поведження являють собою порушення ст. 3 Конвенції. Певні фізичні чи душевні страждання можуть бути невід'ємним елементом законних дій або викликатися необхідністю. Так, Суд не встановив порушення ст. 3 Конвенції у застосуванні протягом місяця наручників та інших засобів до психічно хворої людини через її агресивну поведінку. Суд виходив з того, що заходи, викликані терапевтичною необхідністю, не можуть вважатися нелюдськими чи такими, що принижують гідність²².

Надалі характеризуючи поняття «жорстоке поведження», необхідно звернути увагу на те, що в розумінні ст. 3 Європейської конвенції про захист прав людини і основоположних свобод таке поведження має досягти мінімального рівня жорстокості. Під час обговорення питання, чи можна в тому або іншому випадку говорити про порушення ст. 3, Суд використовує базове поняття «мінімальний рівень жорстокості» (*minimal level of severity*) заподіюваних страждань²³. Оцінка цього мінімального рівня за своєю сутністю відносна; вона залежить від усіх обставин справи, таких як характер і контекст такого поведження, спосіб дій і методи, в яких проявляється таке поведження, його тривалість, вплив на фізичний або психічний стан, і в деяких випадках – від статі, віку і стану здоров'я жертви такого поведження²⁴. Практично неможливо дати усталену класифікацію обставинам, які Суд бере до уваги, коли оцінює, чи досягло поведження необхідного «мінімального рівня жорстокості»²⁵. У даному випадку враховується характер поведження або покарання, якими методами та яким чином воно здійснюється, його тривалість та наслідки, і в деяких випадках – стать, вік особи, яка зазнає такого поведження. На оцінку Суду впливає велика кількість факторів. Якщо раніше Суд надавав більше значення наслідкам, які мало таке поведження, то в останні роки можна спостерігати тенденцію до «більш жорстокого підходу до оцінки попраання фундаментальних цінностей демократичного суспільства»²⁶.

Слід зазначити, що певні елементи жорстокого поведження можуть мати місце в інших порушеннях прав людини. Наприклад, дискримінація або позбавлення волі самі по собі можуть містити певний елемент принизливості й призвести до несприятливих психологічних наслідків для особи. Однак, якщо ці принизливі елементи не сягають «мінімального рівня жорстокості», Суд не розглядає це як порушення ст. 3, а обмежується констатуванням порушення, що превалює²⁷. Разом із тим практика Суду свідчить про те, що дискримінація за будь-якою ознакою може також становити порушення ст. 3 Конвенції, оскільки в деяких випадках сама сукупність порушень низки передбачених Конвенцією прав щодо окремої категорії осіб може являти собою жорстоке поведження. У Рішенні Суду у справі Кіпр проти Туреччини було встановлено численні порушення прав грецьких кіпріотів: у них були значні фактичні та юридичні перешкоди щодо отримання середньої освіти; обмежено свободу пересування; за певних умов їм заборонялося заповідати нерухомість найближчим родичам. У даній справі Суд дійшов висновку про порушення ст. 3 Конвенції, зазначивши, що «розглянуті порушення були спрямовані проти громади грецьких кіпріотів Карпаса на тій лише підставі, що ті належать до цієї категорії осіб. Поведження, якого вони зазнали, можна пояснити лише їх відмінностями від турецьких кіпріотів, а саме їхнім етнічним походженням, расою та релігією»²⁸.

Крім того, практика Суду поширила дію ст. 3 на ті випадки, коли держава передає особу третій державі шляхом видачі чи депортації, якщо обставини дають підстави вважати, що ця особа може бути піддана поведінню, забороненому цією статтею²⁹. У зазначеному випадку йдеться про запобігання або попередження потенційно можливого порушення. Стаття 3 Конвенції зобов'язує державу – сторону Конвенції, не висилати особу в країну, в яку вона повинна бути вислана, якщо є підстави вважати, що там особа зіткнеться з жорстоким поведінням, тобто поведінням, що суперечить вимогам даної статті. У випадках висилання або екстрадиції іноземців в контексті ст. 3 Конвенції держава за певних обставин може відповідати за можливі порушення. Проте ризик бути підданим жорсткому поведінню після висилання іноземного громадянина або особи без громадянства має бути правдоподібним. Крім того, визначаючи межу застосування ст. 3, неможливо ігнорувати добросовісну мету екстрадиції, яка полягає в тому, щоб злочинець, який переховується від правосуддя, не зміг ухилитися від нього³⁰.

З огляду на наведене вище можна зробити висновок, що жорстоке поведіння – це комплексне поняття, за яким не стоїть якесь однотипне явище. Воно розкривається через визначення характеристик його складових понять: катувань, нелюдського або такого, що принижує гідність, поведіння чи покарання. Являють собою суттєву проблему ті обставини, що до нинішнього часу відсутнє юридичне визначення поняття «жорстоке поведіння». Для того, щоб жорстоке поведіння становило порушення ст. 3 Конвенції, воно повинно досягти мінімального рівня жорстокості. Прояви жорстокого поведіння є надзвичайно багатоплановими, і тому визначення того, що ж, власне, підпадає під дію ст. 3, має стати вихідним при її застосуванні³¹. Оскільки, адекватно не визначивши будь-який соціальний феномен, важко моделювати стратегію поведінки щодо цього феномена, формулювання науково коректного визначення поняття «жорстоке поведіння» є одним з важливих та перспективних напрямів розвитку юридичних знань, який враховує гостру соціальну потребу.

¹ Ерік Сванідзе. Боротьба з жорстоким поведінням і безкарністю: Права затриманих та обов'язки працівників правоохоронних органів. – К.: «К.І.С.», 2009. – 40 с. – С. 4.

² Конвенція про захист прав людини та основоположних свобод від 04.11.1950 р. Ратифікована Законом України № 475/97-ВР от 17.07.1997 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_004

³ Ерік Сванідзе. Вказана праця. – С. 8.

⁴ Буше-Сольньє Франсуа. Практический словарь гуманитарного права. – М.: Изд-во «МИК», 2004. – 552 с. – С. 130.

⁵ Предупреждение пыток: справочник для персонала ОБСЕ на местах. – ОБСЕ/БДИПЧ. – 134 с. – С. 45.

⁶ Ерік Сванідзе. Вказана праця. – С. 9.

⁷ Європейський суд з прав людини. Судова практика / За заг. ред. В. Г. Буткевича. – К.: Ред. журн. «Право України», 2011. – Дод. до журн. «Право України». Вип. 1, Ч. 1–2: Стаття 3 ЄКПЛ. Заборона катувань: у 3 ч. – 2011. – 936 с. – С. 867.

⁸ Ерік Сванідзе. Вказана праця. – С. 9.

⁹ Буткевич В. Г. Вказана праця. – С. 867.

¹⁰ «Аккоч проти Туреччини». Рішення Європейського суду з прав людини від 10 жовтня 2000 р., Заява № 22947-48/93. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: univie.ac.at/bimtor/dateien...akkoc_vs_turkey.doc

¹¹ «Ллашку проти Молдови та Росії». Рішення Європейського суду з прав людини від 08 липня 2004 р., Заява № 48787/99. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: justice.md...ILASCU AND OTHERS...MOLDOVA...RUSSIA.doc

¹² Буткевич В. Г. Вказана праця – С. 878.

¹³ Там само. – С. 879

¹⁴ Ерік Сванідзе. Вказана праця – С. 9.

¹⁵ «Мрозовський проти Польщі». Рішення Європейського суду з прав людини від 12 травня 2009 р., Заява № 9258/04. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://echr.ketse.com/doc/9258.04-en-20090512/view/>

¹⁶ Буткевич В. Г. Вказана праця. – С. 872.

¹⁷ «Власінас проти Литви». Рішення Європейського суду з прав людини від 21 липня 2001 р., Заява № 44558/98. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.eurocourt.in.ua/Article.asp?AIdx=413>

¹⁸ Ерік Сванідзе. Вказана праця – С. 10.

¹⁹ Там само. – С. 10.

²⁰ Там само. – С. 11.

²¹ Звід принципів захисту всіх осіб, що підлягають затриманню або ув'язненню в будь-якій формі. Резолюція 43/173 ГА ООН від 09 грудня 1988 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_206

²² № 68 Проти катувань. Європейські механізми запобігання катуванням та жорсткому поведінню. – Х.: Фоліо, 2003. – 160 с. – С. 43.

²³ Там само. – С. 45.

²⁴ Буткевич В. Г. Вказана праця. – С. 863.

²⁵ № 68 Проти катувань. Європейські механізми запобігання катуванням та жорсткому поведінню. – Х.: Фоліо, 2003. – 160 с. – С. 45.

²⁶ Там само – С. 46.

²⁷ Там само – С. 44.

²⁸ Там само – С. 44.

²⁹ Буткевич В. Г. Вказана праця. – С. 881.

³⁰ Там само. – С. 882.

³¹ Зайцев Ю. Стаття 3 Європейської Конвенції з прав людини: специфіка тлумачення та застосування. – Заборона катування. Практика Європейського суду з прав людини. – К.: Український центр правничих студій, 2001. – С. 11–12.

Резюме

Охота Я. В. Визначення «жорстокого поводження».

Досліджується поняття «жорстокого поводження» у контексті ст. 3 Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод. Зокрема, приділяється особлива увага характеристиці та аналізу складових елементів поняття жорстокого поводження: катування, нелюдського або такого, що принижує гідність, поводження та покарання. Досліджується питання відсутності науково коректного визначення поняття «жорстоке поводження».

Ключові слова: жорстоке поводження, катування, нелюдське, таке, що принижує гідність поводження та покарання.

Резюме

Охота Я. В. Определение «жестокое обращение».

Исследуется понятие «жестокое обращение» в контексте ст. 3 Конвенции о защите прав человека и основных свобод. В частности, уделяется особое внимание характеристике и анализу составляющих элементов «жестокое обращение»: пытке, нечеловеческому, унижающему достоинство обращению и наказанию. Исследуется вопрос отсутствия научно конкретного определения «жестокое обращение».

Ключевые слова: жестокое обращение, пытки, нечеловеческое, унижающее достоинство обращение и наказание.

Summary

Okhota Y. The definition of «cruel treatment».

The article examines the concept of «cruel treatment» in the context of article 3 of the Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms. Particularly, special attention is given to the characterization and analysis of constituent elements of «cruel treatment»: torture, inhuman or degrading treatment and punishment. Investigate the question of the lack of scientific, specific definition of «cruel treatment».

Key words: cruel treatment, tortures, the inhuman, degrading treatment and punishment.

Отримано 26.11.2013

УДК 349.2

Т. В. ШЕЛПЯКОВА

*Тетяна Володимирівна Шелпякова, магістр
Київського національного університету імені Тараса
Шевченка*

КОЛЕКТИВНІ ТРУДОВІ ПРАВА ПРАЦІВНИКІВ ЗА ЗАКОНОДАВСТВОМ ЄС

Орієнтованість українського зовнішньополітичного вектору на євроінтеграційні процеси має вагомое соціальне підґрунтя. Значна кількість наших співвітчизників зробили свій європейський вибір і на рівні політичних переконань, що базуються на загальноєвропейських принципах, і на рівні особистих переваг, гідно поповнивши європейський ринок праці. На нашу думку аналіз деяких з-поміж основних прав європейських працівників є актуальним і для вітчизняної юриспруденції.

Індивідуальні та колективні трудові права тісно взаємозв'язані, незважаючи на відмінності у своїй правовій природі. Основою їх взаємозв'язку є принцип: реалізація колективних прав не повинна обмежувати прав і свобод особи.

Одним із видів індивідуальних прав є соціальні права людини, закріплені у таких основних міжнародно-правових актах: Загальній декларації прав людини (ООН, 1948 р.), Міжнародних пактах ООН 1966 р., конвенціях Міжнародної організації праці, Європейській соціальній хартії (Рада Європи, Турин, 1961 р.), Європейській соціальній хартії (переглянутій) (Рада Європи, Страсбург, 1996 р.), Європейському кодексі соціального забезпечення (Рада Європи, 1964 р., переглянуто в 1990 р.), Хартії основних соціальних прав працівників (ЄС, 1989 р.), Хартії основних прав Європейського Союзу (ЄС, 2000 р.) та інших актах. У зазначених документах проголошено такі основні соціальні права, як право на працю; на відпочинок; на достатній життєвий рівень для себе та своєї сім'ї; на охорону здоров'я, медичну допомогу, медичне страхування; на соціальне забезпечення; на освіту; на житло; на охорону і допомогу сім'ї; на захист материнства; на охорону й допомогу дітям та підліткам. Цей перелік доповнюється в інших міжнародних актах і в національних законодавствах.

Крім індивідуальних трудових прав, Хартії та консолідовані договори закріплюють і колективні трудові права. Так, Хартія 1989 р. закріплює право на свободу об'єднання та колективні переговори, що включає: право на об'єднання, право на соціальний діалог, право на колективні переговори та укладення колективних угод, право вдаватися до колективних дій, що включає право на страйк. Розглянемо деякі із цих прав.